

Mindezek alapján a *Lusus Poetici* keletkezéséről a következőket mondhatjuk: a gyűjtemény Georg Rem ötletének valóra váltása, s Szenczi Molnár Albertnek az antológiával összeállításának elvállalásakor és megjelentetése alkalmával egyaránt az volt a célja, hogy egyéb irányú tevékenysége számára befolyásos mecénások személyi jóindulatát és anyagi támogatását biztosítsa.

Havas László

Adalékok Bod Péter életrajzához

1962. február 22-én volt Bod Péter születésének 250. évfordulója. Kulturális életünknek e kitűnő alakjáról ebben az esztendőben tehát meg kell emlékeznünk. Tekintettel arra a körülményre, hogy kellő értékelése gondos kutatások alapján — azt remélem — a közel jövőben meg fog történni,¹ ezért közleményemmel nem szándékozom ennek elébe vágni, hanem egynehány csekélyebb értékű s inkább csak emlék jellegű adalékról számolok be.

Mikó Imre, Sámuel Aladár, Jancsó Elemér munkáiból eléggé ismeretes Bod Péter családi leszármazása,² ebből azután megtudjuk, hogy nemességüknek szerzője *felsőcsernátoni Bod Pál*, a nemeslevél pedig 1640. december 10-én Kolozsvárt kelt s Háromszék közgyűlésén 1641. január 3-án hirdették ki. Ez az ő s tehát Bod Péter széppapja volt; az ő feleségének családnevét nem ismerem, keresztnevét azonban a kézdi széki törvénykezési jegyzőkönyvben 1651. szeptember 28-án, mint Felsőcsernátonban lakó *Bod Pálné Margit* asszonyét megtaláltam.³ Nehány esztendővel későbbben abba a jegyzékbe, amelybe 1658. december 9-én „az ország felvette summát kezdik bevenni”, a kézdi széki Felsőcsernátonban Bod néven *Bod Györgyné* és *Bod Pálné* neve van bevezetve, mindkettőjük 2—2 forintnyi rovatallal megterhelve.⁴ Ebből tehát bizonyos, hogy ura ekkor már egyiknek sem élt, minthogy a lajtsromban csak az anyósnek és menyének neve szerepel. Ez az adat azután egyúttal megerősíti Bod Péternek azt az állítását, hogy György nevű dédapja II. Rákóczi György lengyelországi kalandos vállalkozásában esett el. Különös méltánytalanságnak tarthatjuk tehát, hogy éppen e hadjáratban elvérzett családfeőnek öt gyermekkel maradt s amúgy sem bőséges vagyonú özvegyét is hadi rovatallal terhelték meg.

Ugyancsak az önéletrásból tudjuk, hogy *Bod Györgyné* leánykori neve *Szaniszló Anna* volt. Valószínű tehát, hogy leánya annak a *Szaniszló Demeter*nek, aki albsi Eczken Péternének ugyancsak Albisban lakó Diák János elleni pereskedésében 1651. november 30-án procuratorságot vállalt.⁵

Az 1696. november 7-én összeírt felsőcsernátoni nemesek között *Bod Dánielt*, *Bod Tamást* és *Bod Istvánt* írták össze. Az első kettő *György* gyermeke volt, mígnem *István* öreg kort megért testvére lehetett, akinek neve többé már nem jelentkezően, ugyanennek az esztendőnek fordulója táján hunyhatott el. A további összeírásokban keresgélvén, 1697. március 25-én, június 11-én, november 18-án és 1699. január 2-án *Bod Tamás*, *Bod Dániel*, *Bod Miklós* nemesek nevét találtam. Majd az 1711. december 2-án megtartott kézdi széki lustrában ugyancsak Felsőcsernátonban *Bod Tamást*, *Bod Györgyöt*, *Bod Dánielt*, *Bod Miklóst* és *Bod Ferencet* írták össze.⁶ Közülük az első három *György* leszármazottja, mígnem a másik kettő *István* fia volt. Ezek egyike sem volt felsőiskolát járt férfiú.⁷

Az oldalági rokonsággal nincsen értelme foglalkoznunk, minthogy *Bod Tamás* és alsócsernátoni *Csipő Zsuzsánna Márton* nevezetű fiának felsőtornjai *Sólyom Eufrozínától*, *Sólyom István* és albsi *Bod Anna* leányától, 1712. február 22-én Felsőcsernátonban született *Péter* nevű fia iskoláztatása révén kiszakadt Háromszékről, ezért szorosabb összeköttetést már inkább csak *Judit* nevű testvérével, felsőcsernátoni Kőlönthe István feleségével, valamint az anyai részről való *Sólyom* atyafisággal tartott fenn, akik között azután képzett prédikátorokat is talált, miként az albsi *Bodokat*.

Az elődöktől hiába öröklünk tulajdonságokat, hajlamokat, emlékük azonban az utódok között részekre bomolva, nagyobbára mégiscsak feledésbe merül; az ükunokának azután — ha a múlt időket vissza akarja idézni — máshová kell fordulnia adatokért.

Bod Péter, patrónájának ügyes-bajos dolgaiban többször megfordulván Fogarason, itt ismerkedett meg V. *Enyedi Sámuellel* és feleségével: *Gábor Annával*. A 36. esztendejét

¹ GYENIS VILMOS: Adalékok Bod Péter munkáinak bibliográfiájához. It.K. 1961: 470—73.

² MIKÓ IMRE: Bod Péter élete és munkái. Pest, 1862. — SÁMUEL ALADÁR: Felsőcsernátoni Bod Péter élete és művei. Bp., 1899. — JANCÓSÓ ELEMÉR: Felsőcsernátoni Bod Péter önéletrása. Kolozsvár, 1940.

³ A Székely Nemzeti Múzeum (Sz.N.M.) közlelváltárában őriztetett.

⁴ A Sz.N.M. Gödri-féle gyűjteményének „Vegyes I.” csoportjában volt.

⁵ Sz.N.M. közlelváltár: kézdi széki törvénykezési jzkv.

⁶ Sz.N.M. Közgyűjtemény.

⁷ It.K. 1961: 64—68.

betöltött, meglelt korú férfiú azután — lelkipásztori hivatalában eltöltött több mint öt évi szolgálata után — házasságra szánván el magát, Enyediék *Mária* nevű legkisebbik leányát 1748. március 19-én feleségül vette; ezzel azután maga is egy tehetősebb család tagjává lett. Feleségének testvérei s így Bodnak sógorai lettek: *Enyedi István*, kinek neje *Jeddi Kata*,⁸ az utód nélkül elhunyt *Enyedi Sámuel*, az ő felesége: *Thalaba Klára* és a szintén maradéktalan *Enyedi Mihály*.⁹

Bodéknak két esztendei házasság után, 1750. február 3-án leányuk született, akit patróna asszonyuk nevére *Katának* kereszteltek. Négy hónappal ezután azonban: június 9-én elhunyt az ifjú anya, s a csecsemőt árva Bethlen *Kata* annak ellenére is magához vette, hogy kedvelt udvari papja már egy félesztendeje egyházközséget változtatva, Magyarigen lelkipásztorává lett. A csecsemő mellé az úrnő dajkát rendelt,¹⁰ majd — amint cseperedett — házi neveléséről is a legnagyobb szeretettel gondoskodott. *Kata* kilenc és fél esztendő volt, amikor nevelőanyja meghalt; hazakerülése után nem tudhatom, hogy a mostoha anya milyen bánásmódban részesítette. Tizenkilenc éves volt, amikor 1769. március 2-án meghalt az édesapja is.

Bod Péter hivatali örökébe *márkosfalvi Deák János* választották meg, aki földije volt Bodnak, hiszen ő is Kézdi székéből származott. Elődeiről tudjuk, hogy primipilus (lófő) rendűek voltak, ezenkívül Pálmai azt állítja, hogy 1622-ben nemeslevelet is szereztek.¹¹ Az ifjú pap apja, sőt nagyapja is hasonlóképpen *János*, édesanyja pedig alsócsernátoni *Cseh Judit*. Nagybátyjai: a földtől el nem szakadt *Deák István*, valamint az 1721-ben magtalanul elhunyt *Bálint pap*.

Ifjabb *Deák János* és *Cseh Judit* gyermekei közül a legidősebb az 1709-ben született s 1734-ben Leydában tanult *Péter* volt, aki azután 1759-ben mint sepsiszentgyörgyi pap és esperes hunyt el.¹² Következő gyermekük: *Tamás*, aki 1772-ben végrendelkezett az alsófehérmegyei Krakkóban; azután *Zsófia* márkosfalvi ns. Kocsis Istvánné; *Katalin* Szabó Györgyné; *András*, aki a határőrség felállítására után lovas katoná; *Mihály*; a legifjabb gyermek pedig *János* volt, aki — miután apja elhunyt — 1747. szeptember 22-én *Péter* nevű bátyja tutélja alá adta magát.¹³ Ő azután, itthoni iskoláit elvégezvén, mint 26 esztendő ifjú, 1766. szeptember 2-án a hollandiai leydai egyetem teológiai karára iratkozott be,¹⁴ tehát 1740-ben kellett születnie.

Ez a *Deák János*, aki *Bod Péter* hivatali örökségét átvéve, azt úgy is mint pap s mint esperes 28 esztendeig töltötte be, elődjének leányát: *Bod Katát* vette feleségül. Majd 1797. november 17-én elhunytán, özvegyet és négy leánygyermeket hagyott maga után, mégpedig *Terézt*, aki zágoni *Bodola János* enyedi papnak és püspöknek volt a felesége, azután az utód nélkül elhunyt *Benke Mihálynét*, *Zsófiát* belényesi *Komáromi Lajosnét* és *Katát* albisi *Barthos Sándor* alsófehérvármegyei szöszölő (Barthos Kelemen albisi akadémikus pap és alcsernátoni Fekete Rebeka fia) feleségét, aki 64 esztendő korában vejénél: Herepei *Gergely* kolozsvári ref. papnál 1839. február 2-án hunyt el.¹⁵

Bod Péternek második feleségétől: *Bányai Zsuzsától* született nyolc gyermeke közül csak *Elek* nevű legkisebb gyermekétől maradtak még utódai, úgy mint: *Kata* nagyernyei Kelemen Benőnek, ifj. Wesselényi Miklós jószágigazgatójának s szucsáki birtokosnak felesége. Az ő unokájánál: *Zathureczky Károlynál* egy ládányi régi könyv között találtam meg az ősapának nemrégiben ismertetett jegyzőkönyvecskéjét.¹⁶ *Elek* gyermeke még *Péter*, aki kancellista volt Bécsben és *Elek* tordai orvos, akinek fia: *Gyula* törvényszéki bíró volt Désen.¹⁷

⁸ Gyermekeik: *Klára* Pálfi Mózsené (leánya: Eszter id. Szentiványi Sámuelné); *Katalin* Hamar Andrásné, majd Apáti Péterné; *Borbála* Károlyi S. Istvánné és *Zsófia* nagyküüllőfalvi Lukácsfi Istvánné (leányai: Florentina: sepsiszaláni Apor Józsefné, akinek leszármazottai révén került a SzNM-ba az Enyedi-iratok csomója, s Veronika ábránfalvi Ugron Menyhátrné).

⁹ SzNM. Zaláni Apor család levelei.

¹⁰ Gróf bethleni Bethlen *Kata* életének maga által való rövid leírása. Kolozsvár, 1892.

¹¹ PÁLMAI JÓZSEF: Háromszék m. nemes családai.

¹² Az ő unokája lehetett az a márkosfalvi ns. *Deák Péter*, aki 1772. szeptember 5-én, mint 25 esztendő s ifjú, a leydai egyetem teológiai karára iratkozott be. Onnan hazatérve, előbb ref. prédikátor, majd a katolikus vallásra áttérve, Károlyfehérvárot az universalis historia professzora lett. 1795. július 23-án keltezett levele szerint egyetlen fiacskáját a református atyafiak ellopták, ő azután keresésére indulva, Magyarországon találta meg. Archiv. N. F. XVI, 224. és SzNM. Közgyűjt. Nob. 451.

¹³ Archiv des Vereines für siebenb., Landeskunde. N. F. XVI, 224.

¹⁴ SzNM. Közlevéltár: márkosfalvi Deák. levelek lajstroma. 1845. 182. csomó 46. sz. irat.

¹⁵ *Barthos Sándor* és *Deák Kata* gyermekei: *Anna* Pataki Dániel dési alispán felesége; *Sándor* procurátor, felesége: Szabó Róza; *Katica* Pataki József mérnök neje; *Borbála* K. Kínisi Mihály megyei főorvosné; *Eszter* Herepei *Gergely* kolozsvári pap, esperes házastársa.

¹⁶ ItK. 1961: 64—68.

Zathureczky Károly az 1930-as évek közepe táján eladta szucsáki birtokát, alólírott pedig elkerült Kolozsvárról, s ezért csak hallomásból értesült arról, hogy e jegyzőkönyvecske a református teológia könyvtárába került, erről azonban személyesen meggyőződni nem volt lehetősége, ezért azután 1933. évi kijegyzéseit az eredetivel még egyszer összehasonlítani sem volt módjában.

¹⁷ HERPEI JÁNOS adattára.

A tárgyi emlékekről is megemlékezve, *Bod Péter*nek csupán csak négy nyomtatott s egy kéziratot munkája maradt reám, ezeknek azonban 1944-ben nyoma veszett, sőt talán meg is semmisültek. Ezenkívül őrzöm könyvomas arcképét Simó Ferenctől 1833-ból, azután vejének: *Deák János*nak ezüstből készült nyeles pecsétnyomóját, amelynek képe: kerek pajzsban görbe kardot tartó könyöklő kar. Gyűjteményemben van még *Bodola János* könyvomas képe Barabás Miklóstól 1833-ból, továbbá *Barthos Sándorné Deák Kata* gyászjelentése 1839-ből, mint a kolozsvári református kollégium könyvnyomdájának nyomtatvány. Déd-unokái közül *Barthos Anikó* és férje *Pataki Dániel*nek az 1830-as években készült olajfestésű arcképe van még tulajdonomban.

Mindössze ennyi, amit hiányosan megmaradt adattáramból felsorolni érdemesnek tartottam.

Kétségtelen, hogy *Bod Péter* mint tudós, egyszerre emelkedett ki az ősöknek legfennebb csak falusi iskolákban képzett rengetegéből. Erre azután nemcsak széles körű tanultsága és tudása, de különösen a múlt, vagyis a történelem különböző ágai iránti érdeklődését a helyzeti körülmények is élesztették. Ide csatlakozott az a körülmény, hogy — címerük tartalmának tanúsága szerint is — széppapja hadi érdemeiért nyerte nemességét, azután meg dédapja a jól ismert lengyelországi hadjáratban harcolva, vesztette életét. De nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy életpályáját a nagy műveltségű árva *Bethlen Katának* a történelem levegőjétől terhes udvarában kezdte el. Mindennek ellenére csodálatosnak tetszhetik, hogy sem gyermekei, sőt még unokái között sem találunk egyet sem, aki az életművének folytatására bárcsak hajlandóságot mutatott volna, pedig a pontosság, rend és jógyekezet egyiknél sem hiányzott. Ennek okát keresve, meg kell gondolnunk, hogy a tudós egészen kiszakadván abból a környezetből, amely számára az alapot szolgáltatta, utódai számára mi sem maradt meg belőle. Különben is gyermekei közül a legnagyobbik: *Kata* nevelkedése idejének nagy részében nem láthatta apja példamutatását, nevelő anyja: *Bethlen Kata* pedig belefáradva életének csapásaiba, csak arra törekedett, hogy házias, szorgalmas, jó leány váljék belőle. De látjuk azt is, hogy Deákné gyermekei csak leányok voltak, akiket — az egykori szokás szerint — csak az elemi ismeretekre tanították meg. *Bod*nak második házasságából származott öt nagyobb gyermeke egymás után pusztult el s csak élete utolsó éveiben született három kisebb: *Péter*, *Juliánna*, *Elek* maradván életben, ezekre már nem terjedhetett ki apjuk irányító nevelése, különösen a család nevét tovább vivő *Elek* apja halálakor életének csupán csak 21-ik hónapját töltötte.

Herepei János

Jósika Miklós: A csehek Magyarországon c. regényének korabeli cseh visszhangja

Az Abafi mellett A csehek Magyarországon c. regényt tartja a magyar irodalomtörténet-írás Jósika legjelentősebb történelmi regényének.¹ Itt a környezetrajz, a tájak, termek, ruházat stb. aprólékos leírása még nem válik teljesen öncélúvá, a történelmi kulisszák előtt valóban a kor emberei mozognak, a kor eszményeitől fűtve. Mátyás korát és udvarát akarja híven bemutatni az író, nem elégszik meg a múlt ábrázolásával: úgy akarja azt feleleveníteni, hogy erényeiben példaképpül álljon a jelenkor előtt is. Mátyást és magyar környezetét valóban fel is ruházza kiváló tulajdonságokkal, a történet cseh szereplőivel azonban — kezdve Pogyebrád Györgytől Giskrán át a „zsebrákokig” — már mostoháiban bánik. Szinte általános „nemzeti” vonásaik az álnokság, kétszínűség, hamisság, kegyetlenség. Mindezek a tulajdonságok visszataszító külsővel párosulnak. Kivételt csak Giskra alakja képez, aki felismerve helyzete tarthatatlanságát, őszintén behódol Mátyásnak.

A magyar kritika — tudomásunk szerint — sem a regény megjelenése idején, sem azóta nem sok figyelmet fordított arra, vajon helytálló-e a csehek ilyenforma jellemzése és milyen visszhangra talált a regény a csehek között, akiknek Pogyebrád György éppoly kedvelt királyuk, mint a magyaroknak Mátyás és a nemzeti történelem szempontjából mint első népi származású király, ugyancsak nagy jelentőségű. Giskra, vagyis Brandýsi Jan Jósika a cseh történelem hősi alakja — hogyan fogadhatták hát csaknem rablóvezérei ábrázolását?

A korabeli cseh kritika élénk érdeklődést mutatott Jósika regénye iránt. A *Kvety* című folyóirat, melynek hasábjain gyakran jelentek meg hírek a magyar kulturális és irodalmi élet

¹ A legújabb művek közül I. WÉBER ANTAL: A magyar regény kezdetei. Bp. 1959, 151.